

Domsagohistorik

Arvika tingsrätt

Text Elsa Trolle Önnerfors

Arvika tingsrätt

År 1680 var Näs och Gillbergs härad, sedermera Södersysslets domsaga, förenade under en jurisdiktion tillsammans med Nordmark, Jösse, Färnebo, Grums, Karlstad och Nyeds härad. Denna sammanslutning kallades Västersysslets domsaga,¹ och den bestod fram till 1743. Då bröts fyra tingslag, Färnebo, Grums, Karlstad och Nyed, ut ur Västersysslet och fick nytt namn, Mellansysslets domsaga.² De kvarvarande häraderna i Västersysslets domsaga utökades med Grums härad 1756,³ men minskades på nytt 1779 då Grums, Nordmark och Jösse bildade en särskild domsaga. Denna upphörde emellertid 1830 då Grums övergick till Mellansysslets domsaga. Nordmark förenades samtidigt med Näs och Gillberg härad under det nya namnet Södersysslets domsaga. Västersysslets domsaga bestod fram till 1856. Jösse tingslag bildade då en häradsrätt, Jösse härads domsaga, medan Frykdal också bilade en egen domsaga (se Sunne tingsrätt). År 1856 utökades alltså antalet domsagor i Värmland till sex stycken.⁴ Södersysslets domsaga förblev oförändrad fram till 1875, då Normarks domsaga bröts ut och bildade en egen jurisdiktion.⁵ Södersysslet bestod efter utbrytningen av två tingslag, Näs och Gillbergs häraders tingslag.

I Värmland är inte några av tingshusen från 1600- och 1700-talen bevarade.⁶ Jösse härad hade i slutet av 1600-talet ambulerande ting. Domstolsförhandlingar hölls på olika platser i häradet, bland annat prästgårdar, gästgiverier och gårdar i trakten. Ett tingshus dock uppfördes 1741/42 i Högvalta och Jösse härad fick ett fast tingsställe. De första förhandlingarna hölls 1742. Det dröjde dock inte mer än några år innan byggnaden var i behov av reparation, och flera ombyggnader genomfördes.⁷ Trots detta var tingshuset till slut i så dåligt skick att det var ”nära nog obeboeligt under den kalla årstiden”.⁸ Önskemål om att flytta till Arvika hade dock framförts redan på 1840-talet.⁹

Arvika hade fått sin första stadsplan 1811 men staden kallades till en början Oscarsstad. Rättigheterna drogs emellertid tillbaka tio år senare och orten förblev köping fram till 1911, då Arvika återfick sina stadsrättigheter. Staden hade aldrig någon rådhusrätt utan lydde under landsrätt (Jösse härad). Tingshuset i Högvalta revs 1879, och både byggnaden och tingsstället flyttades till Arvika där köpingen gratis upplätit en tomt till tingshuset. Nordvästra stambanan blev färdig i slutet av 1860-talet, vilket i sin tur underlättade kommunikationerna till Arvika och motiverade placeringen av tingsstället.¹⁰ I väntan på att huset skulle återuppföras hölls ting i hyrda lokaler. Invigningen ägde rum 1881 och Arvika blev ny tingsplats för Jösse härad. Trots flera tillbyggnader under årens lopp blev huset till slut för litet. År 1958 byggdes därför ett helt nytt tingshus för Jösse härad strax utanför centrum i Arvika, och det gamla huset revs året därpå.¹¹

¹ Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955, s. 202.

² Inrikes Civilexpeditionens Registratur (ICR) den 8/9 1743 (Almquist s. 202).

³ ICR den 22/9 1756 (Almquist s. 203).

⁴ K.Br. den 7/3 1856.

⁵ K.Br. den 5/6 1874. (Almquist s. 204).

⁶ Modéer, Kjell Å ”Värmländska tingshus som kulturhistoriska vittnesbörd” s. 196 i *Rättvisa och trevnad. Om rättskultur i förändring*, Lund 1993
Modéer, 1993 s. 196

⁷ Wildte, F., *Om ting och tingsställen i Jösse härad*, Arvika: Jösse härads tingshusstyrelse, 1968, s. 20f och 28.

⁸ Wildte, 1968 s. 32.

⁹ Wildte, 1968 s. 31f.

¹⁰ Wildte, 1968 s. 33.

¹¹ Modéer, 1993 s. 197; Wildte s. 33ff.

Nordmarks härad hade till en början sitt tingsställe i Långelanda i Årjäng. Det äldsta kända tingshuset var ett trähus från tidigt 1690-tal, och det användes till domstolsförhandlingar under hela 1700-talet. Till slut revs huset och timret användes till ett nytt tingshus som stod klart 1802, även det i Långelanda. Byggnaden hade en mycket säregen utformning. Domaren och nämndemännen var nämligen placerade i en cirkel.¹² Huset i Långelanda användes fram till 1930-talet. Ett nytt tingshus uppfördes då i Årjängs utkant och häradsrätten flyttade in där 1936.¹³

I Gillbergs härad hade ting hållits sedan mycket lång tid tillbaka, bland annat i Gillberga och Högsäter. Det dröjde dock fram till 1773 innan häradet fick ett ordentligt tingshus. Huset, en långsmal träbyggnad, var beläget i Häljebol. I slutet av 1800-talet var byggnaden dock ganska förfallen,¹⁴ och den revs i början av 1900-talet för att ge plats åt ett nytt tingshus i jugendstil. Invigningen ägde rum 1909 och byggnaden användes fram till tingsrättsreformen 1971.¹⁵ Näs härad hade sitt tingsställe i Råglanda från början av 1800-talet fram till 1902. Ett nytt tingshus invigdes i Säffle. Det gamla byggnaden revs och flyttades till Värmlandsnäs.

Kungl. Maj:t ville 1942 slå samman Nordmarks och Södersysslets domsaga till den nya domsagan Västersysslets med kansli i Säffle.¹⁶ Riksdagen avsåg emellertid förslaget, bland annat med motiveringen att det skulle bli alldeles för långa resesträckor för invånarna i Nordmark. Dessutom hade man ju nyligen byggt ett nytt, ”för jämförelsevis betydande kostnad”, tingshus i Årjäng som borde utnyttjas.¹⁷ Tingsplatserna i Södersysslets domsaga, Säffle och Häljebol, användes fortfarande båda två i början av 1950-talet, även om domsagan från och med 1948 utgjordes av ett enda tingslag.¹⁸

Från slutet av 1940-talet hade den offentliga sektorn, och därmed kommunerna, fått allt fler uppgifter: skolan hade byggts ut, socialvården och bostadsbyggande likaså, för att inte glömma all teknisk service i form av el, avlopp och vatten. År 1952 trädde den så kallade storkommunreformen i kraft, och antalet kommuner minskade kraftigt. Syftet med reformen var skapa logiska och rationella kommunindelningar. De borgerliga kommunerna skulle vara så pass stora att de kunde erbjuda den service som samhället kunde förvänta sig. Reformen påverkade även domsagoindelningen i landet.¹⁹ Tingsställena för Jösse, Nordmarks och Södersysslets domsagor var emellertid desamma som tidigare.²⁰ I början av 1970-talet trädde den så kallade tingsrättsreformen i kraft. Häradsrätter och rådhusrätter avskaffades och ersattes av tingsrätter. Den gamla häradsindelningen och domstolsorganisationen slogs definitivt sönder i samband med tingsrättsreformen. År 1971 bildades Arvika tingsrätt. Domkretsen omfattade de områden som tidigare hade legat under Södersysslets, Nordmars

¹² Modéer, 1993 s. 196.

¹³ Modéer, 1993 s. 197; SFS 1935:580.

¹⁴ *NLB's betänkande angående rättegångsväsendets ombildning*. Fjerde delen. Bihang. Stockholm 1884. Tabell n:o 1 om Gillbergs härads tingslag.

¹⁵ Holgersson, Leif, ”Vårt Säffle : och bygden omkring” Säffle : *Säffle-tidningen*, 1994, s. 113-115.

¹⁶ Prop 1942:94

¹⁷ Rskr 1942:238 s. 6.

¹⁸ K.Br. den 10/7 1947 (SFS 1947:679?).

¹⁹ Från och med 1952 omfattade de olika domsagorna följande områden; Jösse domsaga: Köla, Eda, Gunnarsskogs, Älgå och Brunskogs landskommuner samt Arvika stad. Nordmarks domsaga: Silleruds, Holmedals, Töckmarks och Järnskogs landskommuner samt Årjängs köping. Södersysslets domsaga: Värmlandsnäs, Gillberga, Svanskogs, Stavnäs och Glava landskommuner samt Säffle köping (SFS 1950:453).

²⁰ Det vill säga Arvika, Säffle, Häljebol och Årjäng (jfr SFS 1947:679).

och Jösse domsagor. Tingsstället i Häljebol drogs in men de tre andra tingsplatserna används än idag. Tingsrättens kansli är placerat i Arvika.²¹

Arvika tingsrätt

Ordinarie domare

Lagmän vid Arvika tingsrätt

H.h Ernst Axel Heyman	fullm. 14.4.1969	1971–1988
Sven Arne Mannerstedt	fullm. 1.8.1988	1988–1990
Bertil Gustaf Magnus af Klinteberg	fullm. 1.8.1990	1990–

Rådmän vid Arvika tingsrätt

Sven Arne Mannerstedt ²²	fullm. 12.2.1971	1971–1988
Paul Rebane ²³	fullm. 1.10.1988	1988–

Jösse härad

Domsagotillhörighet:

1680–1742	Med Färnebo, Grums, Karlstads, Näs, Gillbergs, Nordmarks och Nyeds härader
1743–1755	Med Näs, Gillbergs och Nordmarks härader
1756–1778	Med Näs, Gillbergs, Nordmarks och Grums härader
1779–1829	Med Grums och Nordmarks härader
1830–1855	Med Frykdals nedre härad
1856–1950	Egen domsaga

Tingsplatser:

1742–1879	Högvalta
1881–1970	Arvika

Häradshövdingar:

Henrik Larsson Eding	fullm. 18.12.1680	1680–1684
Erik Schreuder (adlad Gyllenflycht)	fullm. 19.12.1684	1684–1712
Johan Ekstedt	fullm. 14.10.1712	1712–1726†
Johan Hage	fullm. 30.7.1726	1726–1738
Carl Gustaf Löwenhielm	fullm. 18.12.1738	1738–1741
Gudmund Erik Löwenhielm	fullm. 10.9.1743	1743–1752
Johan Liliegranat	fullm. 7.6.1753	1753–1769
Peter (Per) Arnell	fullm. 7.8.1769	1769–1773
Emanuel Christoffer Drangel	fullm. 3.5.1774	1774–1779
Jonas Ugglå	fullm. 23.4.1779	1779–1792
Anders Christoffer Forssenius	fullm. 24.2.1792	1792–1795
Samuel Gammal Ehrencrona	fullm. 18.1.1796	1796–1829†
Johan Fredrik Gammal Ehrencrona	fullm. 28.5.1830	1830–1855†
Carl Fredrik Wahlgren	fullm. 7.3.1856	1856–1859†
Fredrik Julius Ekman	fullm. 30.12.1859	1859–1878†
Karl Adolf Liljesköld	fullm. 4.7.1879	1879–1907
Gustaf Wilhelm Mårten Rogstadius	fullm. 15.5.1908	1908–1930†
Birger Carl Otto Wijkmark	fullm. 18.12.1931	1932–1939†

²¹ SFS 1969:737. Värmskogs och Boda församlingar ingick dock inte i den nya tingsrättens domkrets (se Karlstads tingsrätt). Efter ytterligare kommunsammanslagningar på 1960- och 70-talen omfattar Arvika tingsrätts domkrets idag Arvika, Eda, Säffle och Årjängs kommuner (SFS 1995:496).

²² Claes Theorin var t.f rådmann fram till 1971

²³ Carl-Jonas Stefan Liliebäck var t.f rådmann fram till 1991

Gustaf Martin Frithiof Mellbin	fullm. 30.12.1939	1940–1963
Karl Gustaf Persson	fullm. 1.1.1964	1964–1969
Ernst Axel Heyman	fullm. 14.4.1969	1969–1970

Nordmarks härad

Domsagotillhörighet:

1680–1742	Med Färnebo, Grums, Karlstads, Näs, Gillbergs, Jösse och Nyeds härad
1743–1755	Med Näs, Gillbergs och Jösse härad
1756–1778	Med Grums, Näs, Gillbergs och Jösse härad
1779–1829	Med Grums och Jösse härad
1830–1874	Med Näs och Gillbergs härad
1875–1950	Egen domsaga
1690–1936	Långelanda
1936–1970	Årjäng

Tingsplatser:

Häradshövdingar:

Henrik Larsson Eding	fullm. 18.12.1680	1680–1684
Erik Schreuder (adlad Gyllenflycht)	fullm. 19.12.1684	1684–1712
Johan Ekstedt	fullm. 14.10.1712	1712–1726†
Johan Hage	fullm. 30.7.1726	1726–1738
Carl Gustaf Löwenhielm	fullm. 18.12.1738	1738–1741
Gudmund Erik Löwenhielm	fullm. 10.9.1743	1743–1752
Johan Lilliegranat	fullm. 7.6.1753	1753–1769
Peter (Per) Arnell	fullm. 7.8.1769	1769–1773
Emanuel Christoffer Drangel	fullm. 3.5.1774	1774–1779
Jonas Ugglå	fullm. 23.4.1779	1779–1792
Anders Christoffer Forssenius	fullm. 24.2.1792	1792–1795
Samuel Gammal Ehrencrona	fullm. 18.1.1796	1796–1829†
Anders Örtendahl	fullm. 21.5.1819	1819–1872†
Anders Per Sundblad	fullm. 30.12.1874	1875–1898†
Adolf Mathias von Proschwitz	fullm. 26.5.1899	1899–1917
Birger Carl Otto Wijkmark ²⁴	fullm. 31.12.1917	1917–1931
David G Davidsson Lundström	fullm. 22.4.1932	1932–1941
Edvard Tage Levinsson	fullm. 23.10.1942	1942–1970

Gillbergs härad

Domsagotillhörighet:

1680–1742	Med Färnebo, Grums, Karlstads, Nordmarks, Jösse, Nyeds och Näs härad
1743–1755	Med Jösse, Nordmarks och Näs härad
1756–1778	Med Grums, Jösse, Nordmarks och Näs härad
1779–1829	Med Näs härad
1830–1874	Med Nordmarks och Näs härad
1875–1950	Med Näs härad

Tingsplatser:

1760–1970	Häljebol
-----------	----------

Häradshövdingar:

²⁴ Fotografi i Långelanda

Henrik Larsson Eding	fullm. 18.12.1680	1680–1684
Erik Schreuder (adlad Gyllenflycht)	fullm. 19.12.1684	1684–1712
Johan Ekstedt	fullm. 14.10.1712	1712–1726†
Johan Hage	fullm. 30.7.1726	1726–1738
Carl Gustaf Löwenhielm	fullm. 18.12.1738	1738–1741
Gudmund Erik Löwenhielm	fullm. 10.9.1743	1743–1752
Johan Liliegranat	fullm. 7.6.1753	1753–1769
Peter (Per) Arnell	fullm. 7.8.1769	1769–1773
Emanuel Christoffer Drangel	fullm. 3.5.1774	1774–1783
Axel de Frese	fullm. 4.8.1783	1783–1787
Nils Örtendahl	fullm. 23.1.1787	1787–1818†
Anders Örtendahl	fullm. 21.5.1819	1819–1872†
Johan Victor Adlers	fullm. 30.12.1874	1875–1908†
Carl Otto Herman Wistrand	fullm. 31.12.1908	1908–1939
Otto Henrik Lindvall	fullm. 23.10.1942	1943–1965
Gösta Grevillius	fullm. 13.8.1965	1965–1969 ²⁵

Näs härad

Domsagotillhörighet:

1680–1742	Med Färnebo, Grums, Karlstads, Nordmarks, Jösse, Nyeds och Gillbergs härad
1743–1755	Med Jösse, Nordmarks och Gillbergs härad
1756–1778	Med Grums, Jösse, Nordmarks och Gillbergs härad
1779–1829	Med Gillbergs härad
1830–1874	Med Nordmarks och Gillbergs härad
1875–1950	Med Gillbergs härad

Tingsplatser:

c:a 1800–1902	Råglanda
1903–1970	Säffle

Häradshövdingar:

Henrik Larsson Eding	fullm. 18.12.1680	1680–1684
Erik Schreuder (adlad Gyllenflycht)	fullm. 19.12.1684	1684–1712
Johan Ekstedt	fullm. 14.10.1712	1712–1726†
Johan Hage	fullm. 30.7.1726	1726–1738
Carl Gustaf Löwenhielm	fullm. 18.12.1738	1738–1741
Gudmund Erik Löwenhielm	fullm. 10.9.1743	1743–1752
Johan Liliegranat	fullm. 7.6.1753	1753–1769
Peter (Per) Arnell	fullm. 7.8.1769	1769–1773
Emanuel Christoffer Drangel	fullm. 3.5.1774	1774–1783
Axel de Frese	fullm. 4.8.1783	1783–1787
Nils Örtendahl	fullm. 23.1.1787	1787–1818†
Anders Örtendahl	fullm. 21.5.1819	1819–1872†
Johan Victor Adlers	fullm. 30.12.1874	1875–1908†
Carl Otto Herman Wistrand	fullm. 31.12.1908	1908–1939
Otto Henrik Lindvall	fullm. 23.10.1942	1943–1965
Gösta Grevillius	fullm. 13.8.1965	1965–1969 ²⁶

²⁵ Rune Lindgren var t.f häradshövding fram till 1971

²⁶ Rune Lindgren var t.f häradshövding fram till 1971

Litteratur

- Almquist, Jan Eric *Lagsagor och domsagor i Sverige : med särskild hänsyn till den judiciella indelningen* Norstedt Stockholm 1954-1955
- Brodin, Linus, *Arvika, köpingen och staden 1811-1911-1936*, Arvika 1936
- Eriksson, E, *Historik öfver Jösse härads tingshus*, 1925
- Hedström, H., "Nils Hagberg Tomasonen som dömdes bygga kyrka i Värmland."
- Värmskog, 1951. *Värmland, förr och nu* ; del 1
- Hembygds- och minnesgårdar 1972. - I: *Värmland vår hembygd* 1972, del 7. - (angående tingshusen i Sunne, Långelanda och Årjäng)
- Holgersson, Leif, "Vårt Säffle : och bygden omkring" Säffle : *Säffle-tidningen*, 1994
- Interimsstyrelsen för tingshuset i Häljebol - igår, idag, imorgon. -
- Lundström, G., "Något om tingshusskyldighet och om tingshusen i Nordmarks härad" i *Nordmarken* (1937)
- Modéer, Kjell Å: "Värmländska tingshus som kulturhistoriska vittnesbörd" s. 196. I: "Rättvisa och trevnad. Om rättskultur i förändring", Lund 1993
- Olausson, P.; *Värmlands Nysäter* 1991
- Schyman, I. *Värmlandsnäs från forntid till nutid* del 1, utgivningsår? ort?
- von Schoultz, G., "Tingshuset i Långelanda." i *Värmland förr och nu* 1961
- Wildte, F., *Om ting och tingsställen i Jösse härad*, Arvika: Jösse härads tingshusstyrelse, 1968
- Österby, N. *Silbodal* A.Svanqvist & Son boktr., 1966
- Österby, N. "Nordmarks härads tingshus" s.373-395, ur vilken skrift?
- "Ett tingshus under klubban", Dagens Nyheter 19/10-1957
- "Nya tingshuset skall betalas kontant:1,1 miljon "Klockan skall klämta, då tinget börjar"". – I:Arvika Tidning, 26/10-1958
- Tingsstället i Högvalta, Arvika Nyheter 24/12-1984
- Tingshusskyldiges arkiv: Göteborgs landsarkiv